

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «СТЕЦОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(AFFAIRE STETSOV c. UKRAINE)**

(Заява № 5170/15)

РІШЕННЯ

Ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції • Обмеження у праві на виїзд за межі країни у зв'язку з непогашенням заборгованості за рішенням суду
• Захід не був достатньо обґрунтований і не міг бути повторно розглянутий або переглянутий до моменту погашення заборгованості у повному обсязі

СТРАСБУРГ

11 травня 2021 року

ОСТАТОЧНЕ

11.08.2021

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Стецов проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої ввійшли:

Сіофра О'Лірі (*Síofra O'Leary*), Голова,
Мартіньш Мітс (*Mārtiņš Mīts*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Стефані Моро-Вікстром (*Stéphanie Mourou-Vikström*),
Йован Ілієвський (*Jovan Ilievski*),
Ладо Чантурія (*Lado Chanturia*),
Маттіас Гуйомар (*Mattias Guyomar*), судді,

та Віктор Соловейчик (*Victor Soloveytchik*), Секретар секції,

з огляду на:

заяву (№ 5170/15), яку 19 січня 2015 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин цієї держави Олег Миколайович Стецов (далі – заявник);

рішення повідомити Уряд України (далі – Уряд) про заяву;

зауваження сторін,

після обговорення за зачиненими дверима 30 березня 2021 року

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ВСТУП

1. Справа стосується обмеження у праві на виїзд за межі країни, застосованого до заявника за рішенням суду внаслідок непогашення заборгованості. Заявник скаржиться на порушення статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції.

ФАКТИ

2. Заявник народився у 1969 році та проживає в м. Дергачі (Україна). Його представляв пан Є.Л. Бойченко, юрист.

3. Уряд представляв його Уповноважений, пан І. Ліщина.

4. 23 червня 2008 року заявник став поручителем за кредитним договором, укладеним того дня між банком «У.» і компанією «С.» на суму 1 500 000 доларів США (далі – доларів, еквівалент 961 538,46 євро).

5. 26 вересня 2013 року після того, як компанія «С.» не повернула кредит, банк «У.» подав до суду позов проти заявника, вимагаючи стягнення залишку заборгованості і пені за несвоєчасну оплату.

6. 05 лютого 2014 року Апеляційний суд Харківської області задовольнив позов, поданий банком «У.» проти заявника, і постановив, що заявник повинен сплатити на користь банку «У.» суму заборгованості у розмірі 979 583,48 доларів (еквівалент 713 150,46

євро), а також 7 413,16 українських гривень (далі – грн, еквівалент 477,66 євро) пені за прострочення платежу й 5 161,50 грн (еквівалент 686,04 євро) в якості компенсації судових витрат. 24 квітня 2014 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ залишив це рішення без змін.

7. 30 жовтня 2014 року Шевченківський районний суд міста Києва розглянув подання державного виконавця К. Державної виконавчої служби України про винесення ухвали про встановлення тимчасового обмеження заявника у праві на виїзд за межі України до погашення у повному обсязі заборгованості, встановленої рішенням суду від 05 лютого 2014 року. Суд відмовив у задоволенні подання, оскільки державний виконавець не зміг довести, що заявник ухилявся від виконання судового рішення.

8. 17 грудня 2014 року Київський апеляційний суд скасував ухвалу суду першої інстанції та задовольнив подання державного виконавця К. Він зазначив, що заявника повідомили про відкриття стосовно нього виконавчого провадження, і протягом чотирьох місяців він не вжив жодних заходів для погашення заборгованості, навіть частково. Ця ухвала набрала законної сили.

9. У травні-червні 2015 року заявник двічі звертався до національних судів, вимагаючи скасувати накладені обмеження у праві на виїзд за межі країни. Шевченківський районний суд міста Києва та Апеляційний суд міста Києва залишали його заяви без задоволення на тій підставі, що відповідно до чинного законодавства національні суди не мали повноважень знімати обмеження у праві на виїзд за межі країни і це обмеження могло бути зняте лише після погашення заборгованості у повному обсязі.

10. 20 липня 2015 року заявник звернувся до виконавчої служби із заявою про зняття накладеного обмеження у праві на виїзд за межі країни та встановлення щомісячного відрахування коштів із його заробітної плати для погашення боргу.

11. 10 серпня 2015 року Департамент державної виконавчої служби виніс постанову про щомісячне відрахування суми у розмірі 20% від заробітної плати заявника для погашення заборгованості за рішенням суду, однак постанови про скасування обмеження у праві на виїзд винесено не було.

12. 01 червня 2017 року заявник знову звернувся до виконавчої служби із заявою про скасування накладеного обмеження у праві на виїзд за межі країни.

13. 27 липня 2017 року заступник директора Департаменту державної виконавчої служби відповів заявнику, що це обмеження могло бути знято лише після закінчення виконавчого провадження. Отже, у задоволенні заяви було відмовлено.

14. Згідно з останньою наданою заявником інформацією від 16 березня 2018 року обмеження у праві на виїзд за межі країни досі діє.

ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

I. ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

15. Підпункт 18 частини третьої статті 11 попереднього Закону України «Про виконавче провадження», який був чинним до 02 червня 2016 року, встановлював, що у разі ухилення боржника від виконання зобов'язань, покладених на нього рішенням, державний виконавець мав право звернувся до суду за встановленням тимчасового обмеження у праві боржника на виїзд за межі України до виконання зобов'язань за рішенням.

16. З 02 червня 2016 року згаданий Закон України втратив чинність на підставі нового Закону України «Про виконавче провадження». Наразі в частині третій статті 18 нового Закону України викладено положення, аналогічне наведеному в попередньому пункті.

II. ПОРЯДОК ВИЇЗДУ З УКРАЇНИ І В'ЇЗДУ В УКРАЇНУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

17. Протягом відповідного періоду до статті 6 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», яка встановлює обмеження права громадян України на виїзд з України було внесено низку змін. Однак ухилення від виконання зобов'язань, покладених судовим рішенням, і надалі входить у перелік підстав для обмеження права на виїзд за межі території України. Це обмеження накладається тимчасово до виконання зазначених зобов'язань.

18. 01 лютого 2013 року Верховний Суд України узагальнив судову практику в справах, пов'язаних із тимчасовим обмеженням у праві на виїзд з території України. Верховний Суд України зазначив, що оскільки йдеться про обмеження права конституційного характеру, державний виконавець повинен надати докази, що боржник умисно ухилявся від сплати належних сум.

Отже, можна зробити висновок, що лише доказів несплати недостатньо. Крім них, потрібно надати докази умисного невиконання боржником своїх фінансових зобов'язань, коли боржник не може послатися на обставини, які могли б звільнити його від виконання зобов'язань, як-от хвороба чи раптова втрата роботи.

III. ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ

19. 15 грудня 2017 року до Цивільного процесуального кодексу України було внесено зміни, зокрема було додано статтю 441, яка передбачає, що суд може постановити ухвалу про тимчасове обмеження боржника у праві виїзду за межі України на строк до виконання зобов'язань за рішенням.

20. 03 липня 2018 року Верховна Рада України внесла зміни до статті 441 і додала нові пункти, згідно з якими суд може скасувати тимчасове обмеження фізичної особи у праві виїзду за межі України за вмотивованою заявою боржника; суд розглядає таку заяву в десятиденний строк з дня її надходження; за результатами розгляду заяви постановляється ухвала, яка може бути оскаржена; відмова у скасуванні тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України не перешкоджає повторному зверненню з такою самою заявою у разі виникнення нових обставин. Ці зміни набрали чинності 28 серпня 2018 року.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 2 ПРОТОКОЛУ №4 ДО КОНВЕНЦІЇ

21. Заявник скаржиться на порушення його права вільно пересуватися та виїзду за межі країни. Він посилався на статтю 2 Протоколу № 4 до Конвенції, відповідна частина якої передбачає:

«2. Кожен є вільним залишати будь-яку країну, включно зі своєю власною.

3. На здійснення цих прав не можуть бути встановлені жодні обмеження, крім тих, що передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної чи громадської безпеки, для підтримання публічного порядку, запобігання злочину, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб».

A. Критерії прийнятності

22. Суд зазначає, що ця скарга не є ні явно необґрунтованою у розумінні статті 35 Конвенції, ні неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

1. Доводи сторін

23. Заявник визнає, що оскаржуване втручання у його право ґрунтується на національному законодавстві і може розглядатися як

таке, що переслідує законну мету. Однак він заперечує проти його необхідності і пропорційності. Він зазначає, що державні виконавці не вичерпали всі можливості для виконання судового рішення від 05 лютого 2014 року, перш ніж звернутися з поданням про обмеження заявника у праві на виїзд. Заявник також заперечує проти висновків органів державної влади про невиконання ним свого зобов'язання з погашення заборгованості. Насамкінець, він стверджує, що накладене обмеження не могло бути переглянуте національним судом і скасоване з будь-яких інших причин, окрім повного погашення належної суми, і тому воно не є пропорційним. З цього випливає, що на практиці накладене на нього обмеження у праві на виїзд за межі країни було та залишається автоматичним безстроковим заходом, що не передбачає можливості періодичного перегляду його необхідності і пропорційності.

24. Уряд визнав, що обмеження у праві на виїзд за межі країни є перешкодою для свободи пересування заявника. Уряд вважає, що обмеження у праві на виїзд було накладено відповідно до чинного законодавства і цей захід був спрямований на захист прав інших осіб та був необхідним у зв'язку з цим. Він стверджує, що заявник не виконав зобов'язання про погашення заборгованості за рішенням суду, а тому органи державної влади були змушені обмежити його свободу пересування. На думку Уряду, органи державної влади спочатку намагалися виконати судові рішення щодо заявника, не вдаючись до такого обмеження. З цього випливає, що оскаржуваний захід не є ні довготривалим, ні автоматичним. Уряд стверджує, що на національному рівні органи державної влади знаходяться у кращому становищі, аби оцінити необхідність вжиття таких заходів.

2. Оцінка Суду

25. Суд нагадує, що стаття 2 Протоколу № 4 до Конвенції гарантує кожній особі право на вільне пересування в межах території, на якій вона перебуває, а також право залишати її і, таким чином, їхати в країну за власним вибором за умови, що особі дозволено в'їжджати на її територію. Це означає, що дії, які можуть становити втручання або обмежувати здійснення цього права, відповідають вимогам статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції тільки у випадку, коли вони передбачені законом, переслідують одну із законних цілей, згаданих у третьому пункті статті, і можуть вважатися «необхідними у демократичному суспільстві» для досягнення зазначених цілей (див. рішення у справі «Ігнатов проти Болгарії» (*Ignatov c. Bulgarie*), заява № 50/02, пункт 32, від 02 липня 2009 року).

26. У цій справі на заявника було накладено обмеження у праві на виїзд за межі території країни протягом щонайменше чотирьох років. Суд вважає, що таке обмеження права відповідної особи на вільне

пересування становить втручання у розумінні статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції (див. згадане рішення у справі «Ігнатов проти Болгарії» (*Ignatov c. Bulgarie*), пункт 33).

27. Суд також вказує на відсутність заперечень у сторін, що оскаржуване втручання у право заявника було передбачене законом, а саме: статтею 6 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», і переслідувало законну мету – захист прав інших осіб. Суд дотримується цієї ж думки.

28. Проте сторони не дійшли згоди щодо питання пропорційності такого втручання. У зв'язку з цим Суд нагадує, що заходи, які обмежують свободу пересування особи, навіть якщо вони виправдані на момент їхнього вжиття, можуть стати непропорційними, якщо їхня дія автоматично продовжується протягом тривалого часу (див. рішення у справах «Рінер проти Болгарії» (*Riener c. Bulgarie*), заява № 46343/99, пункт 121, від 23 травня 2006 року; «Фольдес і Фольдсне Хайлік проти Угорщини» (*Földes et Földesné Hajlik c. Hongrie*), заява № 41463/02, пункт 35, ЄСПЛ 2006-XII).

29. Щодо самих обмежень, накладених у зв'язку з непогашеною заборгованістю, Суд наголошує, що такі заходи виправдані тільки у тому випадку, якщо вони спрямовані на досягнення цілі гарантувати стягнення такої заборгованості (див. рішення у справі «Напіяло проти Хорватії» (*Napijalo c. Croatie*), заява № 66485/01, пункти 78 – 82, від 13 листопада 2003 року). Таким чином, органи державної влади не можуть продовжувати їхню дію протягом тривалого часу без періодичного перегляду їхньої обґрунтованості (див. згадане рішення у справі «Рінер проти Болгарії» (*Riener c. Bulgarie*), пункти 122 і 124).

30. У цій справі не оскаржується, що рішення від 05 лютого 2014 року не було виконано добровільно. Однак оскільки заявник заперечує висновки національних судів про ухилення ним від виконання цього рішення, Суд повторює, що, як правило, він не може підміняти собою національні суди. Відповідно до статті 19 Конвенції завдання Суду полягає у забезпеченні дотримання Договірними Сторонами своїх зобов'язань за Конвенцією. Зважаючи на субсидіарний характер конвенційної системи, Суд не має розглядати помилки фактичного чи правового характеру, стверджувано допущені національним судом, окрім випадків і тією мірою, якою вони можуть порушувати права та свободи, гарантовані Конвенцією, і коли оцінка національних судів є явно свавільною (див. рішення у справі «Васіляускас проти Литви» [ВП] (*Vasiliauskas c. Lituanie*) [GC], заява № 35343/05, пункт 160, ЄСПЛ 2015 з подальшими посиланнями). Національні суди задовольнили подання державного виконавця і наклали на заявника обмеження у праві на виїзд за межі країни, встановивши, що він не повернув грошові кошти (див. пункт 15). Навіть якщо їхні висновки можуть бути предметом розгляду у

контексті пояснень Верховного Суду України (див. пункт 18), вони не є явно необґрунтованими та відповідають законодавству. Отже, накладення на заявника заборони залишати територію країни відповідає нормам національного законодавства.

31. Водночас з огляду на принцип пропорційності Суд вважає, що, по-перше, намір боржника у разі несплати судового боргу важко встановити і така оцінка значною мірою суб'єктивна; а, по-друге, це не може бути єдиною підставою для накладення оскаржуваного обмеження, якщо воно триває довше, ніж протягом короткого початкового періоду. Відповідна служба має бути спроможна пояснити, яким чином обмеження у праві на виїзд сприятиме стягненню заборгованості з урахуванням конкретної ситуації заявника та інших обставин справи. Однак у цій справі, на думку органів державної влади, які ініціювали й санкціонували цей захід, ні суд, ні державний виконавець не були компетентні скасовувати обмеження або переглядати його доцільність та ефективність. З огляду на чинне на той момент національне законодавство і позицію органів державної влади у справі заявника зрозуміло, що у випадку накладення обмеження його можна було скасувати тільки після того, як відповідна особа погасить заборгованість у повному обсязі. На думку Суду, така норма суперечить статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції.

32. Суд бере до уваги реформу цивільного процесуального законодавства, яка дозволяє боржнику ініціювати процедуру скасування обмежень у праві на виїзд (див. пункти 19 і 20). Однак цю реформу було впроваджено після подій, що стали підставою для цієї заяви. З урахуванням цих чинників Суд доходить висновку про вжиття до заявника заходів, які не були достатньо обґрунтовані та не могли бути повторно розглянуті або переглянуті до моменту погашення заборгованості у повному обсязі (див. для порівняння згадане рішення у справі «Рінер проти Болгарії» (*Riener c. Bulgarie*), пункт 127). Отже, Суд вважає, що держава не виконала своє зобов'язання за статтею 2 Протоколу № 4 до Конвенції забезпечити, з огляду на конкретні обставини, обґрунтованість і пропорційність втручання у право особи на виїзд зі своєї країни від початку і протягом усього періоду його дії.

Отже, було порушено право заявника на свободу пересування, гарантоване пунктом 2 статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

33. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або Протоколів до неї, і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

А. Шкода

34. Заявник вимагав 10 000 євро в якості відшкодування заподіяної йому моральної шкоди.

35. Уряд заперечив проти цієї вимоги, яка, на його думку, була необґрунтованою та надмірною.

36. Суд вважає, що заявник зазнав моральної шкоди, і встановлення порушення Конвенції в цьому рішенні само собою не становить достатнє відшкодування. Ухвалюючи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує йому 1 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися.

В. Судові та інші витрати

37. Заявник вимагав 850 євро в якості компенсації судових та інших витрат, понесених під час провадження у Суді.

38. Уряд вважає, що заявник не надав достатніх доказів і підтверджень для обґрунтування своєї вимоги.

39. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі з огляду на наявні у нього документи і зазначені критерії, Суд вважає за доцільне присудити заявнику суму, яку він вимагає в якості компенсації витрат, понесених під час провадження у Суді, та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися на неї.

С. Пеня

40. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушено статтю 2 Протоколу № 4 до Конвенції;
3. *Постановляє*, що:
 - а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції,

РІШЕННЯ У СПРАВІ «СТЕЦОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»

держава-відповідач повинна сплатити заявнику такі суми, які мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:

- i. 1 000 (одна тисяча) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися, в якості відшкодування моральної шкоди;
- ii. 850 (вісімсот п'ятдесят) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися на неї, в якості компенсації судових та інших витрат;
- b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

4. Відхиляє решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено французькою мовою та повідомлено письмово 11 травня 2021 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Віктор Соловейчик
(*Greffier*)
Секретар

Сюффра О'Лірі
(*Présidente*)
Голова